

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Міжнародна економіка»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Облік і аудит

за темою № 11 - Міжнародна економічна політика України

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2022 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного університету
внутрішніх справ
Протокол від 22.08.2022 № 1

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2022 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління, протокол
від 15.08.2022 № 1

Розробники:

1. викладач циклової комісії економіки та управління, к.п.н., спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, Носач І.В.
2. викладач циклової комісії економіки та управління, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Бондарець О.М.

Рецензенти:

1. Єфременко А.Г – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та адміністрування Кременчуцького інституту ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»;
2. Харченко М.В. – кандидат економічних наук, спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, старший викладач циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС.

План лекції:

1. Поняття зовнішньоекономічної політики та її види
2. Зовнішньоторгові режими та їх характеристика
3. Механізм реалізації зовнішньоекономічної політики
4. Формування стратегічних переваг зовнішньоекономічної політики України

Рекомендована література:

Основна

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 22.04.1993р. № 3125-ХІІ (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
2. Амеліна І.В. Міжнародні економічні відносини: навч. посібник / І.В. Амеліна, Т.Л. Попова, С.В. Владимиров. – К.: ЦУЛ, 2013.
3. Гронтковська Г.Е. Міжнародна економіка: Навч. Посібник / Г.Е. Гронтковська – К.: ЦУЛ, 2014.
4. Дергачова В.В., О. М. Згуровський, І.М. Манаєнко Міжнародні економічні відносини: практикум: навч. посіб. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 80 с.
5. Задоя А.О. Міжнародна економіка: Навч. Підручник / А.О. Задоя - К.: Центр навчальної літератури, 2012.
6. Козак Ю.Г. Міжнародні економічні відносини: Навч. посібник / Ю.Г.Козак, Н.С.Логвінова, О.В.Захарченко, Є.В.Кравченко – К.: Центр навчальної літератури, 2012.
7. Патики Н.І. Міжнародні економічні відносини: навч. посібник / Н.І. Патики - К.: Центр навчальної літератури, 2014.

Додаткова

8. Антофій Н.М. Міжнародна економіка: посібник / Н.М. Антофій, О.В. Булюк, С.В. Фомішин – ОЛДІ- ПЛЮС, 2013.
9. Козак Ю.Г. Міжнародні фінанси: навч. посібник / Ю.Г. Козак, Н.С. Логвінова, Т. Sporek, J. Szoltisek, О.В. Захарченко, С.Н. Лебедева – Київ - Катовіце.: Центр учбової літератури, 2014.
10. Фомішин С.В. Міжнародна економіка: посібник / С.В. Фомішин, М.В. Гудзь, А.П. Румянцев –Новий Світ, 2014.
11. Чернега О.Б. Міжнародна економічна діяльність України: Посібник / О.Б. Чернега – ТОВ «Східний видавничий дом», 2014.
12. Чернега О.Б. Міжнародні стратегії економічного розвитку: Посібник / О.Б. Чернега – Магнолія - 2006, 2014.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

13. Офіційний портал Верховної Ради України: Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

14. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

Текст лекції

1. Поняття зовнішньоекономічної політики та її види

Діяльність держави, спрямована на регулювання економічних відносин з іншими країнами й на забезпечення ефективного використання зовнішнього фактора в національній економіці, являє собою зовнішньоекономічну політику держави.

Головним завданням зовнішньоекономічної політики є створення сприятливих умов для розширеного відтворення усередині країни.

На зовнішньоекономічну політику практично всіх країн світу впливають такі фактори:

- загострення конкурентної боротьби на світовому ринку;
- дестабілізація валютних курсів;
- зростаюча нерівновага платіжних балансів;
- величезна зовнішня заборгованість країн, що розвиваються.

Основні види зовнішньоекономічної політики обумовлені дією зазначених факторів. У зовнішньоекономічній політиці відбувається постійна взаємодія двох процесів: протекціонізму й фритредерства (як двох видів зовнішньоекономічної політики).

Протекціонізм - це політика, що спрямована на захист національної економіки від іноземних товарів шляхом обмеження імпорту.

Інструменти протекціоністської політики поділяють на тарифні й нетарифні. Тарифні передбачають високі мита при імпорті готової продукції й більш низькі при експорті, нетарифні - безпосередньо спрямовані на обмеження експортно-імпоротної діяльності з метою захисту від конкурентів певних галузей національної економіки.

До нетарифних методів регулювання зовнішньої торгівлі відносять: квотування, ліцензування, державну монополію.

Квотування - це встановлення певних квот (обсягів) на експорт або імпорт окремих товарів.

Ліцензування - одержання підприємством дозволу на здійснення зовнішньоторговельних операцій товарами або послугами.

Державна монополія - це виключне право державних органів на здійснення певних видів зовнішньоекономічної діяльності.

Фритредерство - це політика вільної торгівлі, політика лібералізації, що з'явилася наприкінці XVII століття як реакція на протекціонізм.

Політику вільної торгівлі проводять країни з високоефективною національною економікою, що дозволяє підприємцям витримувати іноземну конкуренцію.

2. Зовнішньоторгові режими та їх характеристика

Усі товари та транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон України повинні бути поміщені у відповідний митний режим.

Митний режим являє собою сукупність спеціальних правових норм, що визначають статус товару та можливість його використання.

На сьогодні до товарів, що перетинають митний кордон України, може запроваджуватися один з 14 митних режимів, а саме:

1) імпорт (випуск для вільного обігу) – митний режим, відповідно до якого іноземні товари після сплати всіх митних платежів та виконання усіх необхідних митних формальностей випускаються для вільного обігу на митній території України;

2) реімпорт – митний режим, відповідно до якого товари, що були вивезені або оформлені для вивезення за межі митної території України, випускаються у вільний обіг на митній території України зі звільненням від сплати митних платежів та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

3) експорт (остаточне вивезення) – митний режим, відповідно до якого українські товари випускаються для вільного обігу за межами митної території України без зобов'язань щодо їх зворотного ввезення;

4) реекспорт – митний режим, відповідно до якого товари, що були раніше ввезені на митну територію України або на територію вільної митної зони, вивозяться за межі митної території України без сплати вивізного мита та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

5) транзит – митний режим, відповідно до якого товари та/або транспортні засоби переміщуються під митним контролем через територію України без будь-якого використання цих товарів, без сплати митних платежів та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

6) тимчасове ввезення – митний режим, відповідно до якого іноземні товари, транспортні засоби комерційного призначення ввозяться для конкретних цілей на митну територію України з умовним повним або частковим звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності і підлягають реекспорту до завершення встановленого строку без будь-яких змін, за винятком звичайного зносу в результаті їх використання;

7) тимчасове вивезення – митний режим, відповідно до якого українські товари або транспортні засоби комерційного призначення вивозяться за межі митної території України з умовним повним звільненням від оподаткування

митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності і підлягають реімпорту до завершення встановленого строку без будь-яких змін, за винятком звичайного зносу в результаті їх використання;

8) митний склад – митний режим, відповідно до якого іноземні або українські товари зберігаються під митним контролем із умовним повним звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

9) вільна митна зона – митний режим, відповідно до якого іноземні товари ввозяться на територію вільної митної зони та вивозяться з цієї території за межі митної території України із звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а українські товари ввозяться на територію вільної митної зони із оподаткуванням митними платежами та застосуванням заходів нетарифного регулювання;

10) безмитна торгівля – митний режим, відповідно до якого товари, не призначені для вільного обігу на митній території України, знаходяться та реалізуються для вивезення за межі митної території України під митним контролем у пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон України, відкритих для міжнародного сполучення, та на повітряних, водних або залізничних транспортних засобах комерційного призначення, що виконують міжнародні рейси, з умовним звільненням від оподаткування митними платежами, установленими на імпорт та експорт таких товарів, та без застосування до них заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

11) переробка на митній території – митний режим, відповідно до якого іноземні товари піддаються у встановленому законодавством порядку переробці без застосування до них заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, за умови подальшого реекспорту продуктів переробки;

12) переробка за межами митної території – митний режим, відповідно до якого українські товари піддаються у встановленому законодавством порядку переробці за межами митної території України без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, за умови повернення цих товарів або продуктів їх переробки на митну територію України у митному режимі імпорту;

13) знищення або руйнування – митний режим, відповідно до якого іноземні товари під митним контролем знищуються або приводяться у стан, який виключає можливість їх використання, з умовним повним звільненням від оподаткування митними платежами, установленими на імпорт цих товарів, та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

14) відмова на користь держави – митний режим, відповідно до якого власник відмовляється від іноземних товарів на користь держави без будь-яких умов на свою користь.

Декларант самостійно обирає митний режим, у який він бажає помістити товари, з дотриманням умов такого режиму. Поміщення товарів у митний режим здійснюється шляхом їх декларування та виконання окремих митних формальностей. Митний режим, у який поміщено товари, може бути змінено на інший, обраний декларантом, за умови дотримання заходів тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, встановлених відповідно для товарів, що поміщуються у такий інший митний режим.

3. Механізм реалізації зовнішньоекономічної політики

Зовнішньоекономічна діяльність України регулюється законами і нормативними актами, прийнятими Верховною Радою України. Серед них у першу чергу необхідно назвати такі: "Про зовнішньоекономічну діяльність", "Про режим іноземного інвестування", "Про захист іноземних інвестицій" та ін.

Закон України про зовнішньоекономічну діяльність", ухвалений 16 квітня 1991 р., закріплює принципи зовнішньоекономічної діяльності, визначає її суб'єктів і види, встановлює основи правового і економічного регулювання зовнішньоекономічних зв'язків, спеціальні правові режими, юридичну відповідальність. Цей Закон належить до законів прямої дії, що дає можливість підприємцям безпосередньо застосовувати його норми в процесі здійснення зовнішньоекономічних зв'язків. У ньому наведено перелік фізичних і юридичних осіб, що мають право на таку діяльність, а також усіх можливих видів і форм зовнішньоекономічної діяльності. Закон вводить правові основи її державного регулювання, включаючи питання ліцензування і квотування зовнішньоекономічних операцій, розподілу виручки від зовнішньоекономічної діяльності в іноземній валюті. В ньому сформульовані принципи оподатковування при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, її митного регулювання і страхування зовнішньоекономічних операцій. У законі визначено спеціальні правові режими зовнішньоекономічної діяльності, заходи щодо захисту прав і законних інтересів держави та інших суб'єктів зовнішньоекономічної і господарської діяльності України.

Закон України "Про Митний тариф" Митний тариф України є невід'ємною частиною цього Закону та містить перелік ставок загальнодержавного податку - ввізного мита на товари, що ввозяться на митну територію України і систематизовані згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), складеною на основі Гармонізованої системи опису та кодування товарів. Ставки ввізного мита можуть встановлюватися або змінюватися виключно законами про внесення змін до Митного тарифу України.

Товарна класифікаційна схема Митного тарифу України базується на Гармонізованій системі опису і кодування товарів; у ній класифікуються практично всі товари, наявні в міжнародній торгівлі. Товарна номенклатура

будується на основі Гармонізованої системи і Комбінованої номенклатури ЄС.

У зовнішній торгівлі України використовується також Загальна система преференцій, прийнята на II Конференції Організації Об'єднаних Націй з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД) у 1968 р. Починаючи з 1993 р., Україна включена до числа країн, для яких Європейським Союзом встановлено тарифний преференційний режим.

Отже, зовнішньоекономічні зв'язки України постійно й неухильно трансформуються в ринковий режим функціонування, забезпечуючи органічне включення господарської системи країни в міжнародний поділ праці.

4. Формування стратегічних переваг зовнішньоекономічної політики України

Сучасна стратегія розвитку держави має бути направлена на формування ефективної цілісної державної зовнішньоекономічної політики (ЗЕП) та застосування логічно узгоджених з економічними перетвореннями механізмів державного регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), що спрямовані на забезпечення соціально-економічного розвитку через ефективне співробітництво у системі світового господарства.

Необхідність формування стратегії викликано наступними причинами:

- відсутність у реальності досконалої (справедливої) конкуренції внаслідок монопольного тиску великих національних підприємств, засилля імпорتنих товарів, відсутності попиту на національну продукцію тощо; необхідність захисту національного ринку, обмеженість доступу до ринків інших країн, необхідність пошуку нових ринків (експорту та імпорту товарів, послуг, технологій, капіталу, праці);
- підтримка в умовах зростання світової конкуренції та її конвергенції в економіки країн внутрішньої конкуренції як фактора формування економічного імунітету до світових викликів;
- необхідність стимулювання підприємств (враховуючи тиск іноземних виробників і пригнічування національних виробників) до пошуку резервів підвищення ефективності господарювання та самостійного розвитку;
- необхідність суспільного перерозподілу ресурсів у відповідності до факторів соціально-економічного розвитку (виправлення диспропорцій у розвитку регіонів, ініціювання і підтримка інноваційнотехнологічного розвитку підприємств як фундаментальної основи майбутнього розвитку країни) та наявність суспільно значущих сфер (фундаментальна наука, національна безпека тощо);
- необхідність захисту: підприємств на етапі становлення – від надмірного тиску іноземних виробників, населення – від неякісних товарів, довкілля – від шкідливого впливу забруднюючих продуктів, що ввозяться на територію країни.

На даний час у законах, стратегічних і програмних документах України немає єдиного системного (комплексного) підходу до вирішення питань, пов'язаних з формуванням та реалізацією зовнішньоекономічної політики України.

Реалії сьогодення говорять про необхідність цілеспрямованого впливу держави на важливі складові політики держави, однією з яких є зовнішньоекономічна політика. У цьому контексті основними цілями Стратегії розвитку зовнішньоекономічної політики є:

- формування економічних і інституційних умов для розвитку національного виробництва у напрямі якнайскорішого підйому імпортозаміщуючих та імпортозамінних виробництв;
- посилення позицій національних виробників на внутрішньому ринку і розвиток потенційних можливостей виходу на зовнішні ринки на основі розвитку справедливої конкуренції;
- створення умов для якнайповнішого використання переваг процесу глобалізації та використання світових ресурсів і ринків для економічного розвитку держави і зростання добробуту населення країни.

До основних завдань Стратегії розвитку зовнішньоекономічної політики на сучасному етапі слід віднести:

- визначення стратегічних пріоритетів розвитку економіки та стратегічних товарних ринків; запровадити систему інформаційного забезпечення моніторингу стану зовнішнього середовища та контролю стану характеристик товарних потоків в Україні, аналізу та прогнозу їх змін;
- забезпечення системного підходу до розробки заходів державного регулювання щодо формування конкурентоспроможності українських ринкових структур до рівня розвинутих зарубіжних країн через поступову трансформацію механізмів державного регулювання ЗЕД з обмежуючих у стабілізуючі, зі стабілізуючих у стимулюючі, стимулюючих у підтримуючі конкуренцію, а підтримуючих конкуренцію у активні інтеграційноконкурентні, що дозволяє підібрати найбільш дієві, взаємно неконфліктні, взаємодоповнюючі й адаптивні інструменти державного регулювання у цій сфері;
- удосконалення методологічних засади формування ЗЕП України, що спрямовують стратегічне управління на розвиток товарного ринку, на основі комплексної дії механізмів державного регулювання (митно-тарифних, нетарифних, інституційних, технологічних тощо) за принципом «планування за цілями й оцінювання за результатами», що дозволяє підвищити ефективність державного регулювання у сфері ЗЕД через гнучкість та своєчасність регуляторних заходів;
- консолідувати зусилля усіх рівнів управління у реалізації ЗЕП, систематизувати, чітко розмежувати та закріпити функції, повноваження та відповідальність органів управління щодо досягнення поставленої мети та виконання завдань, координації дій всіх учасників управління, пошуку балансу інтересів та встановлення партнерських відносин держави і бізнесу;

– дослідити ефективність використання переваг від участі України у міжнародній торгівлі за особливими правилами й умовами та провести ґрунтовний аналіз та врахування умов більш ефективного стратегічного партнерства з країнами світу та економічними угрупованнями та його використанням як фактору соціально-економічного розвитку України.

Для вирішення поставлених завдань пропонується механізм реалізації Стратегії, що побудований на парадигмальній комбінації існуючих стратегій (протекціонізму, конкурентоспроможності, інтеграційної) на основі стимулювання розвитку підприємств за рахунок поступової трансформації механізмів державного регулювання ЗЕД: з обмежуючих у стабілізуючі, зі стабілізуючих у стимулюючі, зі стимулюючих у підтримуючі конкуренцію, а з підтримуючих конкуренцію у активні інтеграційноконкурентні. При цьому об'єктом регулювання є товарний ринок. Такий механізм включає 3 етапи (табл. 1.).

Етап	Стратегія	Завдання	Основні інструменти регулювання	Об'єкти контролю
1	Стратегія протекціонізму	Захист національного виробництва з метою якнайшорішого підйому імпортозамісуючих та імпортозамінних виробництв. Стратегія має підготувати економіко-технологічні та інституційні основи для впровадження стратегії конкурентоздатності	– митні тарифи, спеціальні надбавки до ставок мита; – імпорتنі тарифні квоти, технічні стандарти до товарів низької якості; – державна цільова підтримка, що спрямована на розширення виробництв, запровадження ресурсозберігаючих технологій.	– зміни у внутрішньому виробництві щодо зменшення витрат на виробництво, – зниження ціни за більш високої якості продукції, – напрями інноваційнотехнологічного розвитку підприємства
2	Стратегія конкурентоспроможності	посилення позицій національних виробників на внутрішньому ринку і розвиток потенційних можливостей виходу на зовнішні ринки Стратегія має підготувати економіко-правові основи для впровадження інтеграційної стратегії у відповідних напрямках	– митні тарифи; – державна цільова підтримка, що спрямована на впровадження інноваційних технологій, стандартизації за міжнародними правилами	– зміни у якісних характеристиках товарів та умов виробництва, дотримання міжнародних стандартів якості, витрати на участь у виставках, презентаціях тощо
3	Інтеграційна стратегія	посилення позицій національних виробників на внутрішньому ринку і розвиток потенційних можливостей виходу національних підприємств на зовнішні ринки	– митні тарифи; – державна цільова підтримка, що спрямована на впровадження інноваційних технологій, стандартизації за міжнародними правилами	зміни у тенденціях на зовнішніх ринках щодо товарних номенклатур, умов просування товарів, прогнозовані обсяги українських товарів для забезпечення потреб певного сегменту світового ринку

На першому етапі має застосовуватися стратегія протекціонізму. Разом із застосуванням політики протекціонізму необхідно впроваджувати державний механізм контролю за результатами захисних заходів на основі постійного моніторингу стану об'єктів впливу, аналізу і прогнозування результатів їх діяльності.

На другому етапі має застосовуватися стратегія конкурентоспроможності, що побудована на основі стимулювання розвитку підприємств за рахунок збільшення обсягів конкурентної на національному ринку продукції та зменшення обсягів імпорту без застосування заходів кількісного обмеження. Стратегія має підготувати економіко-правові основи для впровадження інтеграційної стратегії у відповідних напрямках. Разом із застосуванням політики розвитку конкуренції необхідно впроваджувати державний механізм контролю за її станом та досліджувати напрями можливого його порушення.

На третьому етапі має застосовуватися інтеграційна стратегія, завданням якої є посилення позицій національних виробників на внутрішньому ринку і розвиток потенційних можливостей виходу національних підприємств на зовнішні ринки. Впровадження активної інтеграційної політики передбачає розробку державою заходів щодо запобігання застосуванню адміністративних бар'єрів до товарів українського експорту, державної фінансової підтримки інноваційно-технологічного розвитку українських виробників експортоспроможної продукції.

Реалізація Стратегії дасть змогу систематизувати заходи державного регулювання товарних ринків, що максимально враховуватимуть економічні умови діяльності суб'єктів ЗЕД та дозволить сформувати дієздатний інституціональний механізм. Застосування адаптивних підходів дозволить поєднати інтереси держави і суб'єктів господарювання у вирішенні пріоритетних завдань соціально-економічного розвитку країни. Зазначені дії певним чином інтегрують зусилля суспільства у напряму досягнення прогресивних змін у результатах ЗЕД.

Стратегія формування і реалізації зовнішньоекономічної політики України має будуватись на новій парадигмальній комбінації існуючих стратегій. У зв'язку з високим рівнем динамічності соціальноекономічних процесів, які відбуваються в світі, необхідно розробити відповідний сучасний інструментарій, який би дав змогу швидко реагувати на зміни геополітичного простору, рефлекторно коригуючи комбінацію стратегій та механізмів її реалізації у напряму підвищення ефективності процесу управління.